

עלון שבועי נחלת שדה

חידושי תורה בדרך הדרוש והאגדה על פרשת השבוע

מאת מחבר סדרת הספרים "נחלת שדה" על התורה והמועדים

ערש"ק פרשת ויקרא תשע"ג שנה ב' גליון 84

לתגובות/הערות/דרשות והרצאות ניתן לפנות לטלפון – 050-4145482,

ניתן לקבל את העלון במייל chagitben@neto.net.il

הנושא: יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה

ואומר (שיר השירים ז', ב'): 'מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב' – דרש רבא: מאי דכתיב 'מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב?' כמה נאין רגליהן של ישראל בשעה שעולין לרגל".

הגמרא שם בהמשך (ד.) מביאה ברייתא הכוללת את כל אל שאינם יכולים לעלות ברגל, ופוטרת אותם ממצווה זו: "רגלים – פרט לבעלי קבין. דבר אחר: רגלים – פרט לחיגר ולחולה ולסומא ולזקן ולשאינו יכול לעלות ברגליו". הרמב"ם (בפירושו למשניות חגיגה פ"א מ"א) והמאירי (חגיגה ב.) מפרשים שאמנם פשוטו של הביטוי "רגלים" הוא זמנים, אבל כיוון שהתורה נקטה לשון "רגלים" ולא לשון "פעמים", יש בכך רמז שכל מי שאינו יכול לעלות ברגליו פטור מן הראייה. על כל פנים, משמע מברייתא זו שההליכה ברגל הינה חלק מהותי ממצוות העלייה לרגל.

וברבנו בחיי (בפירושו לפרשת משפטים כ"ג, י"ד) מובא: "ובמדרש: שלש פעמים שלש רגלים, ולהלן הוא אומר: תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים. **אזהרה לישראל שלא יעלו אלא ברגליהם.** וכן הכתוב אומר: מה יפו פעמיך בנעלים בת נדיב".

מאידך גיסא, ממקורות אחרים בדברי חז"ל נראה שניתן לעלות לרגל גם ברכיבה. המשנה בפסחים (נה.) מביאה את דעת רבי יוסי ברבי יהודה, שהרצענים (סנדלרים) מותרים לעשות מלאכה בערב פסח עד חצות, ובברייתא המובאת בבבלי (שם ע"ב) ובירושלמי (שם פ"ד ה"ז) מבואר שטעמו של רבי יוסי ברבי יהודה הוא "שכן עולי רגלים מתקנים מנעליהן בחולו של מועד". כיוון שהלכו עולי הרגלים רבות ברגל, ונקרעו מנעליהם, התירו להם לתקן את מנעליהם בחול המועד; וכיוון שמצינו היתר לתיקון נעליים בחול המועד,

לקראת ימי חג הפסח הקדושים והנעלים, בו היו בני ישראל עולים לבית מקדשנו ותפארתנו ומקיימים מצות עליה לרגל, מן הראוי להתבונן בענין מהות מצוה זו והלקח הנלמד ממנה.

בתלמוד ירושלמי (סוכה פ"ה ה"א) מובא, שיונה בן אמיתי שאב רוח הקודש משמחת בית השואבה, ומקדים לזה הירושלמי ואומר: "יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה".

ולכאורה יש לשאול, למה הוצרך הירושלמי להקדים ולומר כי "יונה בן אמיתי מעולי רגלים היה", הרי כל כוונת הירושלמי ללמדנו ש"למה נקרא שמה בית שואבה שמשם שואבים רוח הקודש", ומשם שאב יונה בן אמיתי את נבואתו, ולמאי נפקא מינה אם היה "מעולי רגלים" או לא?

בהכרח לומר, שענין העליה לרגל הוא הקדמה לענין של "ושאבתם מים בששון ממעיני הישועה", ש"משם שואבים רוח הקודש", כדלקמן.

כדי להבין זאת, יש להקדים ולומר, נאמר בתורה (משפטים כ"ג, י"ד): "שלש רגלים תחוג לי שבנה", ובסמוך באותו הפרק (פסוק י"ז) נאמר: "שלש פעמים בשנה יראה כל זכורך אל פני האדון ה'". בפשטות, הביטויים "פעמים" ו"רגלים" הם בעלי אותה משמעות, ו"שלוש רגלים" פירושו: שלוש פעמים. כלומר: בשלושה מועדים בשנה תחוג לפני. ואכן, כך פירשו רש"י וראב"ע שם.

ברם, הגמרא בחגיגה (ג.) דורשת את שני הפסוקים שנזכרו לגבי רגליים ממש. כך נאמר שם: "אמר רבי תנחום: חיגר ברגלו אחת פטור מן הראייה, שנאמר: רגלים". שואלת על כך הגמרא: "והא רגלים מיבעי ליה – פרט לבעלי קבין!", ומשיבה: "ההוא מפעמים נפקא, דתניא: פעמים – אין פעמים אלא רגלים, וכן הוא אומר (ישעיה כ"ו, ו'): 'תרמסנה רגל רגלי עני פעמי דלים'.

הקלו לרצענים לתפור נעליים לכל אדם בערב פסח, שאיסור המלאכה בו קל מחול המועד.

הירושלמי (שם) מביא את תשובתם של חכמים, הסוברים שהרצענים אסורים במלאכה בערב פסח, לטענתו של רבי יוסי ברבי יהודה: "עשירים היו, ובבהמה היו עולין". כלומר, לדעת חכמים עולי הרגל היו עולים לירושלים כשהם רכובים על גבי בהמה, ולפיכך מנעליהם לא היו נקרעים ולא היו נזקקים לתקן אותם בחול המועד. ממילא, אין גם מקום להתיר לרצענים לעשות מלאכה בערב פסח. מתבאר אם כן, שהיו בני ישראל עולים לרגל על גבי בהמה ולא ברגליהם.

כמו כן מתבאר מהמעשה על הלל הזקן המובא באבות דרבי נתן (נוסח ב' פרק כ"ז): "מעשה בחמור אחד שבא אצל הלל הזקן, אמר לו: רבי! ראה מה אנו (רוכבי החמורים) יתירים מכם (העולים ברגל)! שאתם מצטערים בכל הדרך הזו, ועולים מבבל לירושלים, ואני יוצא מפתח ביתי – ולן בפתחה של ירושלים (כלומר: מגיע לירושלים במהירות רבה)! המתין לו זמן. אמר לו (הלל לחמר): בכמה אתה משכיר לי חמורך מכאן ועד אמאוס (עיר באזור לטרון)? אמר לו: בדינר. עד לוד בכמה? אמר לו: בשנים. עד קיסרין בכמה? אמר לו: בשלוש. אמר לו: רואה אני לפי שאני מרבה את דרכך אתה מרבה עלי שכר? אמר לו: הן, לפי הדרך הוא השכר! אמר לו: לא יהא שכר רגלי כשכר רגלי הבהמה? הוא שהיה הלל אומר: לפום צערא אגרא".

מבואר, כי בתקופה שהלל היה גר בבבל, היה מעדיף לעלות לארץ ישראל ברגליו ממש, ללא סיוע ברכיבה על גבי בהמה, כדי לקיים את המצווה בהידור. אולם אין כל פסול בעליה עם בהמה.

כמו כן מתבאר מדברי הגמרא בפסחים (צד). הדנה בעניין מי שהיה בערב הפסח מחוץ למודיעים, הנחשב כמי שהיה בדרך רחוקה כיוון שאין סיפק בידו להגיע בזמן לירושלים, ונדחה לפסח שני. ובברייתא שם מבואר שאדם הנמצא חוץ למודיעים, ובאפשרותו להגיע בזמן לירושלים על ידי "סוסים ופרדים" הרצים מהר, נחשב בכל זאת כמי שנמצא בדרך רחוקה. וכן מי שנמצא לפניו ממודיעים, והוא מעוכב מפני "גמלים וקרונות" החוסמים את הדרך, אינו נחשב כמי שהיה בדרך רחוקה, כיוון שבאפשרותו לרדת מהגמל או מהקרן וללכת ברגל, וכך להגיע בזמן לירושלים. הגמרא אינה מביעה הסתייגות כלשהי מעלייה לרגל באמצעות סוסים ופרדים, או אף גמלים וקרונות – ונראה מכך שמדובר בדרכים ראויות לקיום המצווה.

המאירי במסכת חגיגה מתייחס לסתירה בין הדרשה מ"ש של רגלים" שכל מי שאינו יכול לעלות ברגליו פטור מראייה לבין דברי הירושלמי בפסחים, לפיהם ישראל היו עשירים והיו עולים לרגל על גבי בהמה. ומיישב, התורה לא אמרה שהיכול לעלות ברגליו לא ירכב על גבי בהמה, אלא שמי שאינו יכול לעלות ברגליו – ייפטר. כיוצא בזה מצינו במנחות (קג): לגבי המצווה לבלול את המנחות בשמן, "כל הראוי לבילה אין בילה מעכבת בו" – שמנחה שאינה ראויה כלל לבלילה ולא ניתן לבלול אותה – פסולה, אבל אם המנחה ראויה לבלילה היא כשרה גם אם לא בללה. (ועי' שו"ת תורה לשמה סימן מ' מה שתירץ בזה).

נמצא אם כן, על אף שמצוות עליה לרגל מותרת על גבי בהמה, אולם מהות המצווה היא ב"רגליים" וכל שאינו יכול לעלות ברגליו פטור מן המצווה. כיון שהענין ד"לראות את פני ה'", "כדרך שבא לראות כך בא לראות", קשור עם רגליים דוקא.

ויש לפרש, הרמב"ם במורה הנבוכים (ח"ג פרק מ"ז) מסביר מהו טעם מצוות עליה לרגל: "תועלתה של העלייה – לרגל טעמה ידוע, בגלל התחדשות התורה הנובעת מאותה התכנסות כתוצאה מן ההתפעלות והאחוה שבין האנשים. ובמיוחד מצות הקהל, שטעמה ברור: למען ישמעו [ולמען ילמדו ויראו את ה' אלהיכם ושמרו לעשות את כל דברי התורה הזאת]".

כלומר, האדם שהיה עולה לרגל היה מתחדש ומשתנה לטובה, אין הוא אותו אדם שהגיע לבית המקדש, ובאם ואומרים לאדם, אל תסתפק באותה עליה רוחנית שזכית לה בימי הרגל, אלא עליך להמשיך ולהתעלות גם לאחר ימי החג, וזה מתבטא במהות המצווה שהיא על ידי הרגליים, להורות, שהאדם בשונה מן המלאך נקרא "מהלך", כפי שכותב ה"כלי יקר" (אחרי מות י"ח, ד'): "כי בעוה"ז נקרא האדם מהלך שהוא נעתק ממדריגה למדריגה כמ"ש (זכריה ג', ז') "ונתתי לך מהלכים בין העומדים האלה", כי המלאך נקרא עומד כי הוא עומד במדריגה אחת אבל האדם נקרא מהלך. עכ"ל.

ולכן אדם שאין רגליו שלמות, ולא שייך בו הליכה, הוא מסמל את "האדם העומד", שמסתפק בעליה הרוחנית שקיבל מימות חג, ואין לו שאיפות להמשיך ולהתעלות הלאה, להוסיף עוד ועוד בעבודת ה', ולכן הוא פטור מעליה לרגל, כי עבורו המצווה מיותרת.

זהו שמקדים הירושלמי ואומר על יונה הנביא: "יונה בן אמיתי מעולים רגלים היה", ללמד, שכל זכייתו של יונה לרוח הקודש באה לו רק משום שידע להוסיף על הקדושה שזכה לה בעליה לרגל, ולא להסתפק במעמדו הרוחני.